

SODA

Samverkan om gemensamma dagvatten- och skyfallsanläggningar

– Exempelsamling från fallstudier i fem svenska kommuner

Såväl tidigare forskning som statliga strategier och utredningar belyser behoven av en ökad samverkan mellan kommuner, VA-huvudmän och fastighetsägare för att kunna genomföra fler gemensamma dagvattenåtgärder inklusive hållbara anläggningar för att skydda bebyggelse och infrastruktur samt hantera miljökvalitetsnormer i ett klimat under förändring. Implementeringen hindras dock av en komplex och regelstyrd ansvarsfördelning och en avsaknad av ändamålsenliga samverkans- och finansieringsformer, speciellt i den befintliga bebyggelsen.

Inom ramen för SODA-projektet har dels befintliga, juridiskt beskrivna samverkansformer som eventuellt skulle kunna användas för samverkan mellan aktörer kring gemensamma åtgärder och anläggningar tolkats, dels har samverkansprocesser kring anläggningar i fem svenska kommuner följts för att samla in erfarenheter och lärande. Syftet med forskningen har varit att bidra med underlag som kan ge stöd till kommuner, VA-huvudmän och fastighetsägare som vill initiera eller delta i skapandet av dagvatten- och/eller skyfallsanläggningar med gemensamma nyttor och ansvar.

I denna text beskrivs och samlas erfarenheter från samverkansprocesser inom nio fallstudier i Gävle, Göteborg, Götene, Norrköping och Uppsala.

Upplägg och metoder

Fallen som studerats har genomförts i fem kommuner med varierande erfarenhet av att arbeta med samverkan kring dagvatten och/eller skyfallsanläggningar. Göteborg, Norrköping och Uppsala har lång erfarenhet och har testat diverse lösningar och samverkansformer. Gävle och Götene är båda i startgroparna att implementera gemensamma anläggningar.

För varje kommun beskrivs kortfattat deras arbete med samverkan kring dagvatten, och de utmaningar kommunen står inför att hantera. Varje fall beskrivs sedan utifrån hur arbetet fortskridit, vilken juridisk samverkansform/avtal som utvecklas, hur samverkan sker och hur ansvaret för olika delar av processen fördelas samt de viktigaste lärdomarna som kommit fram under arbetet med fallet. Vi har också samlat in fotografier eller skisser som visar platsen för anläggningen, hur anläggningen ser ut eller en konceptskiss för anläggningen.

Fallen har följts löpande under en tvåårsperiod (2024-2025) där olika typer av empiri och material har samlats in på flera olika sätt beroende på specifika förutsättningar. En första informationskälla har varit dokumentation från fallstudierna såsom avtal och beskrivande texter. En andra empirikälla har varit projektmöten och workshops där flera fallstudieägare har sammankallats för att informera om och diskutera fallen. En tredje empirikälla har varit intervjuer med tjänstepersoner som har insyn i fallen. En initial omgång individuella intervjuer genomfördes under våren och sommaren 2024. Därutöver genomfördes uppföljningsintervjuer under våren, sommaren och hösten 2025. Flera intervjupersoner har därmed intervjuats flera gånger.

Fall i Gävle

Gävle har drabbats av översvämningar till följd av skyfall under 2021 och 2023, vilket har ökat den lokala politiska prioriteringen för åtgärder som kan minska översvämningsrisker och samtidigt minska belastningen på känsliga recipienter. Samtidigt äger kommunen bara omkring 30 % av marken i tätorten. Därför kommer inte alla åtgärder som behövs kunna anläggas inom kommunal allmän platsmark, utan åtgärder behöver därför genomföras även på kvartersmark i befintlig bebyggelse.

Fall 1 Gävle: Anpassning via hyresavtal

Fallbeskrivning: En överenskommelse mellan Gävle kommun och två kommunala fastighetsbolag har gjorts för att åtgärda byggnader med hög översvämningrisk. Överenskommelsen gäller åtta byggnader där kommunen är hyresgäst och där kommunen har identifierat risker som kan drabba kommunala samhällskritiska verksamheter, vilka drabbades hårt vid skyfallet 2021. Fastighetsägarna gör på kommunens begäran investeringar i klimatanpassningsåtgärder, inklusive dagvattenanläggningar på kvartersmark, i syfte att undvika eller minska negativ påverkan på skola, förskola och omvårdnad samt ge mervärden för verksamheterna såsom pedagogiska miljöer och rekreation. Kommunen bekostar dessa åtgärder via hyrespåslag baserat på investeringskostnaderna under avskrivningstiden.

Bild 1. Visionsbild av Fridhemsskolan där dagvattenanläggningar byggs. Bild från Gavlefastigheter.

Samverkan och ansvarsfördelning: En kommunal investeringsram på 100 miljoner kronor avsattes till klimatanpassningsåtgärder 2022. En koncerngemensam klimat- och sårbarhetsanalys genomfördes för att identifiera översvämningrisker, vilken bland annat identifierade behov av att skydda ett antal samhällskritiska verksamheter. Fastighetsägarna för byggnaderna, det vill säga de två kommunala fastighetsbolagen Gavlefastigheter och Gavlegårdarna, fick efter detta i ansvar att genomföra anpassningsåtgärder som kan säkerställa verksamheternas funktion vid extremväder. Kommunen, som är hyresgäst, beslutade att finansiera åtgärderna för att säkerställa kontinuitet och ge mervärden för verksamheterna förutsatt att finansieringen

inte skulle bryta mot kommunallagens likställighetsprincip. Åtgärder på fastigheterna, inklusive dagvattenanläggningar, har planerats av fastighetsbolagen i samverkan med kommunen.

Avtal: Baserat på överväganden bland ekonomer och jurister landade Gävle kommun i att finansiering av åtgärder som kan skydda de kommunala verksamheterna kan finansieras via tilläggsavtal till befintliga hyresavtal med fastighetsägarna. Tilläggsavtalen ger ett hyrespåslag under åtgärdernas och/eller anläggningarnas avskrivningstid för att därefter upphöra.

Lärande: Tilläggsavtal till befintliga hyresavtal ses vara en framkomlig väg även för framtida samverkan med fastighetsägare, men kräver stor medverkan av kommun. En princip för sådan samverkan med fastighetsägare behöver in i styrande dokument för att framöver kunna erbjuda andra fastighetsägare samma möjlighet, där behov och resurser finns tillgängliga.

Fall 2 Gävle: Byte av huvudman för anläggningar

Fallbeskrivning: Flera viadukter har identifierats som översvämningss känsliga och påverkades vid skyfallet 2021. Kommunen har identifierat att viadukternas pumpstationer behöver åtgärdas via ökad pumpkapacitet och alternativa pumpvägar för att undvika framkomlighetsproblem. Pumpstationerna förvaltas i de flesta fall av VA-huvudmannen. På liknande sätt har ett antal dagvattendammar identifierats som centrala för att säkerställa dagvattensystemet kapacitet. Behov av investeringar för att öka dagvattendammarnas funktion har identifierats. Dammarna förvaltas i de flesta fall av kommunen. För att möjliggöra korrekt fördelning av ansvar för anläggningarna och möjliggöra investeringar "från rätt kassa" har kommunen och VA-huvudmannen beslutat att byta anläggningar som ligger fel ansvarsmässigt utifrån nyttan av anläggningen med varandra. Drift kan dock upphandlas av annan part.

Bild 2. Översvämmad viadukt i Gävle vid skyfallet 2021. Bild från Gävle kommun.

Samverkan och ansvarsfördelning: Flera förvaltningar i Gävle kommun har tillsammans med kommunala bolag, inklusive VA-huvudmannen Gästrike vatten, genomfört en klimat- och sårbarhetsanalys där behov av åtgärder för att förebygga översvämningsrisker och förbättra dagvattenreningen har identifierats. Parallellt drev VA-huvudmannen en översyn av ansvar och nytta för samtliga dagvattenanläggningar i kommunen. Resultatet av utredningarna synliggjorde ett ”felfördelat” ansvar för flera anläggningar enligt nyttan de ger, framför allt gällande pumpstationer och dagvattendammar. Det felfördelade ansvaret ses försvåra investeringar i anläggningarna. För VA-huvudmannen beskrivs det svårmotiverat att via VA-taxa finansiera uppgradering av pumpstationer för skyfall vilka dessutom framför allt avvattnar kommunala vägar. För kommunen beskrivs det svårmotiverat att finansiera uppgraderingar av vissa dammar vars huvudsakliga syfte är att omhänderta och avleda dagvatten från bebyggelse inom verksamhetsområde för dagvatten samt minska belastningen på va-nätet via skattemedel.

Avtal: Resultatet av det gemensamma arbetet skall generera en modell för samverkan mellan Gävle kommun och VA-huvudmannen Gästrike vatten, vilken definierar dagvattensystemet och dess anläggningar, samt tydliggör ansvar och roller för parterna kring arbetet med dagvattenfrågor generellt och anläggningar specifikt. Samverkansmodellen är tänkt som en förlängning av det kortfattade ägardirektivet.

Lärande: Fallet belyser att det kan finnas anläggningar som i praktiken har kommit att ingå i den allmänna va-anläggningen, men som inte nödvändigtvis måste göra det. Det kan även finnas anläggningar som på grund av förändrade förväntningar på VA-huvudmän, främst ansvar att skydda ledningssystemet från skada vid väderextremer, i efterhand borde ingå. Lärandet som uttrycks i Gävle är att det genom att ”skapa ordning och reda” kring ansvar för anläggningar blir lättare att veta vem som skall bära investeringskostnaderna för hållbar dagvattenhantering samt lättare att motivera dem. Ett annat lärande som dykt upp i arbetet är dock att Lagen om Offentlig Upphandling (LOU) riskerar att stå i konflikt med exempelvis kommunens upphandling av drift av anläggningar av sitt eget va-bolag. Huruvida LOU begränsar detta utreds dock fortfarande i Gävle.

Fall i Göteborg

Göteborg har under en länge tid arbetat med hållbar dagvattenhantering och klimatanpassning. Under senare år har flera multifunktionella anläggningar för dagvattenrening och skyfallshantering anlagts på olika platser, både inom områden som nyexploateras och inom den befintliga bebyggelsen. Arbetet har genomförts i samverkan mellan kommunala förvaltningar inklusive VA-huvudmannen Kretslopp och Vatten, och på senare tid med fastighetsägare. Att hitta plats i staden för dagvatten- och skyfallsåtgärder beskrivs som en stor utmaning i arbetet. De beskriver att det även är utmanande att hitta rimliga avtalsformer för olika anläggningar.

Fall 1 Göteborg: Skyfallsanläggning i Stabbeparken

Fallbeskrivning: I anslutning till Östra sjukhuset färdigställdes i maj 2025 skyfallsanläggningen i Stabbeparken. Dess övergripande syfte är att skydda sjukhuset från översvämningar vid kraftiga regn. Anläggningen består av en vall uppbyggd av gabioner, dvs. gallerburar fyllda av stenar, vilka ska dämma upp vatten vid kraftiga regn. Anläggningen har dimensionerats för att klara ett 100-årsregn. Det innebär att den har dimensionerats för att kunna magasinera upp till 3 000 kubikmeter vatten, men är övrig tid torrlagd. Anläggningen har även utformats för att skapa sociala mervärden, genom ett spektakulärt gångstråk vid trädkronorna, som ökar framkomligheten för gående i området.

Bild 3. Färdigställd skyfallsanläggning i Stabbeparken. Bild från Göteborgs stad.

Samverkan och ansvarsfördelning: Arbetet har projektletts av Kretslopp och Vatten och har genomförts i nära samarbete med stadsmiljöförvaltningen och andra centrala förvaltningar inom Göteborgs stad och Västra Götalandsregionens fastighetsbolag Västfastigheter (VGR). Anläggningen har uppförts på mark ägd av Göteborgs stad med tomträtt för VGR. Mot bakgrund av hur tomträtterna är skrivna, och med hänvisning till likställighetsprincipen i kommunallagen och nyttan av anläggningen, valdes en samfinansieringslösning som gick ut på att VGR bekostade hela anläggningen. Anläggningen överläts efter byggnation till kommunen. VGR bidrar dessutom med medel till Göteborgs stad för drift av anläggningen under en 30-årsperiod. Kommunen har bekostat planering, förstudie och projektering.

Avtal: Ett civilrättsligt avtal för anläggningen som sträcker sig över 30 år har skrivits mellan Göteborgs stad och VGR. Avsikten var att "skriva ner så mycket som möjligt i avtalet om hur vi löser saker för att minska konflikter". Avsikten är att när avtalet löper ut utvärdera om behov fortsatt finns för anläggningen inför eventuell förnyelse. I avtalet har Göteborgs stad behandlat VGR som en exploatör och ställt likvärdiga krav som ställs på en part som bygger på allmän plats i Göteborg vad gäller exempelvis återställningskrav och skadeståndskrav. Mallar för sådana avtal har fungerat som underlag för avtalet.

Lärande: De intervjuade representanterna från Göteborgs stad beskrev att de verkar inom ett område där lagstiftning gällande fastighetsägares finansiering av en anläggning på kommunal mark för att skydda privat fastighet saknas. Det har gjort projektet både juridiskt och praktiskt komplicerat. De beskriver också att annan ej relaterad lagstiftning gällande LOU påverkade projektet, eftersom VGR inte bedömde det som förenligt med lagen att betala kommunen för att bygga anläggningen. Därför fick VGR axla ansvaret som byggherre för anläggning och genomföra upphandling av entreprenad.

Fall 2 Göteborg: Gemensamhetsanläggning vid avstyckning av villatomter

Fallbeskrivning: Göteborgs stad har arbetat aktivt med att implementera de strukturplaner för hantering av översvämningsrisker som har tagits fram för 15 stadsdelar. Planerna förtydligar hur dagvatten från kraftiga regn skall styras och fördröjas, samt ger underlag för planering och exploatering. Fallet som följts är krav som ställts på att skapa en gemensamhetsanläggning för att hantera skyfallsvatten vid ändring av en detaljplan på Hisingen, där en fastighetsägare vill stycka av en villatomt till tre villatomter. För att dagvattnet från

fastigheterna inte ska belasta nedströms bebyggelse har det bedömts att en fördröjningsåtgärd (torrdamm) behövs byggas gemensamt för de tre tomterna.

Bild 4. Stadsdelar med strukturplaner för hantering av översvänningsrisker. Bild från Göteborgs stad.

Samverkan och ansvarsfördelning: Kraven som ställts på tillskapande av en gemensamhetsanläggning för att hantera kraftiga regn och skyfall vid detaljplanering följer hur Göteborgs stad har arbetat med strukturplanerna på flera andra platser, och liknande krav har även ställts i andra kommuner. Då samverkansformen gemensamhetsanläggning, som regleras av Anläggningslagen och Lagen om förvaltning av samfälligheter, finns klara principer för ansvarsfördelning och samverkan över tid väl beskrivna.

Avtal: Avtalet som reglerar gemensamhetsanläggningen skrivs mellan de tre villatomter som ingår och gäller hanteringen av dagvatten över LAV-intervallet. Då tomterna ingår i verksamhetsområde för VA ansvarar VA-huvudmannen Kretslopp och Vatten som brukligt för att upprätta en förbindelsepunkt till fastigheterna och för att leda bort dagvatten upp till kravställd nivå.

Lärande: Intervjuade representanter från Göteborgs stad beskriver att de hittat en tydlig modell för att ställa krav på gemensamhetsanläggningar inom ramen för sin detaljplanering. Avgörande för att systematiskt kunna jobba på detta sätt beskrivs vara strukturplanerna för hantering av översvänningsrisker, vilka ger en tydlig separering av ansvaret för hantering av uppkommande dagvatten.

Fall i Götene

Götene är en liten kommun som befinner sig i en lärandeprocess om hur överenskommelser och samverkan kring dagvatten kan utformas. Viktiga erfarenheter i det pågående arbetet kopplar särskilt till hur sådana processer kan genomföras och hur modeller för samverkan och finansiering kan se ut för att respektive part ska kunna stå för kostnaden för den egna nyttan av en åtgärd. Frågor om fördelning av kostnad och nytta i relation till mängd nederbörd har behandlats, inklusive för skyfallsfrågan.

Fall 1 Götene: Dagvattenanläggning i Källby

Fallbeskrivning: Företaget Dafgårds, som har produktion i området Källby i Götene kommun, står inför en expansiv fas och planerar att bygga ut sin verksamhet. Företaget planerar för fler byggnader på fastigheten där ett ökat behov av att hantera dagvatten ovan LAV-intervallet uppkommit. En av kommunen och företaget gemensamt finansierad dagvattenanläggning på kommunal mark beslutades att byggas. Efter att detaljplan och följande exploateringsavtal fastställts insåg kommunen att den planerade anläggningen även skulle kunna nyttjas för att ta hand om skyfallsvatten från ett närliggande bostadsområde. Då Källby är en del av ett rekreationsområde med höga naturvärden ökade efter avtalet även insikten om att anläggningen också behöver ta hänsyn till och stärka biologisk mångfald.

Bild 5. Dafgårds anläggning i Källby, Götene. Bild från Götene kommun.

Samverkan och ansvarsfördelning: Götene jobbar för att förbättra kunskapen och samverkan kring hållbar dagvattenhantering. För att stärka den interna samverkan inom kommunkoncernen har en sektorsövergripande intern dagvattengrupp bildats. Gruppen ska bland annat undersöka lämpliga lösningar på framtida problem utan att det behöver finnas ett pågående planärende. Även samverkan med näringslivet kring dagvattenfrågor ses viktig att stärka. Detta inkluderar inte minst samverkan med Dafgårds som är en viktig arbetsgivare i kommunen. Kommunen har i samverkan med företaget tagit fram designskisser för att visualisera hur åtgärder som klarar av att hantera skyfallsvatten, rena dagvatten, stärka rekreativvärden och biologisk mångfald skulle kunna se ut. Parterna har samfinansierat genomförd naturvärdesinventering och arbetet med designskisser.

Avtal: Ett exploateringsavtal kring Dafgårds expansion upprättades redan 2021, i vilket kommunen och Dafgårds kom överens om att inrätta en gemensam anläggning för dagvatten, som skulle finansieras av Dafgård och kommunen i lika delar. En naturvärdesinventering genomfördes efter detta som visade på höga naturvärden. Eftersom det ursprungliga avtalet avsåg en dagvattenanläggning utan mångfunktionalitet uppstod ett behov för parterna att diskutera om och hur dessa funktioner kan tillgodoses. På grund av det världspolitiska läget och ökad inflation och räntor beslutade företaget att skjuta expansionen framåt i tiden och projektet står därför stilla just nu: ”vi låter näringslivet bestämma takten”, som intervjupersonen uttryckte det.

Lärande: Den viktigaste lärdomen från fallet är att inte upprätta exploateringsavtal innan utredningar om en anläggnings behov har genomförts och att i avtalet inte vara alltför specifik kring exempelvis exakta belopp som skall investeras. I det aktuella fallet ledde fortsatta undersökningar till att behoven försköts från en mer avgränsad dagvattenhantering till följd av förtätningsproblematik

till en bredare problembild med mångfunktionell hantering av dagvatten i ett större område (skyfall, rening, rekreation och biologisk mångfald).

Fall i Norrköping

Norrköping drabbades av ett intensivt regn 2011 och har sedan dess arbetat alltmer med klimatanpassning. I kommunen finns sedan 2015 en arbetsgrupp för klimatanpassning med representanter från flera kommunala kontor och bolag samt Linköpings universitet och SMHI. Bland annat har kommunen utvecklat riktlinjer för klimatanpassning och VA-huvudmannen Nodra har anlagt flera anläggningar i olika områden av staden.

Fall 1 Norrköping: Samfinansiering av skyfallsanläggning i park

Fallbeskrivning: När Ljuraparken i centrala Norrköping skulle renoveras beslutades att en ny översvämningssyta i parken skulle anläggas för att kunna ta emot vatten från ett angränsande bostadsområde som ägs av det kommunala fastighetsbolaget Hyresbostäder. Bostadsbolaget hade själva tidigare inventerat översvämningsskrisen i sitt fastighetsbestånd och, när de fick reda på att parken skulle renoveras, framfört sitt intresse av en sådan översvämningssyta. Bolaget har medfinansierat översvämningssytan och implementerat åtgärder för att vid stora regnmängder styra dagvattnet mot parken.

Bild 6. Konceptskiss för Ljuraparken med översvämningssyta. Bild från Norrköpings kommun.

Samverkan och ansvarsfördelning: Kommunen har i samverkan med VA-huvudmannen planerat översvämningssytan, bekostat huvuddelen av anläggningen och sköter driften. Bostadsbolaget har medfinansierat anläggningen samt bekostat åtgärder på sin kvartersmark för att avleda dagvattnet till parken.

Avtal: Finansiering och drift har reglerats i ett civilrättsligt avtal. Kommunen har i ett övergripande styrdokument fastställt att kommunen skall samverka med fastighetsägare kring gemensamma dagvattenåtgärder när: 1. De genomför åtgärder på allmän platsmark i anslutning till kvartersmark, 2. Det är ekonomiskt försvarbart, och 3. Det bidrar till lärande. Dokumentet är ännu ej politiskt antaget.

Lärdomar: I fallet önskar en fastighetsägare att kommunen gör det möjligt att ta emot skyfallsvatten från ett område med känd översvämningssytematik i samband med att större markarbeten skulle genomföras. I takt med att fastighetsägares riskmedvetenhet förväntas öka kommer sannolikt den här typen av situation uppstå oftare, vilket intervjupersonen i fallet ansåg att kommuner och VA-huvudmän bör vara beredda på. Att utveckla kommunala styrdokument som reglerar samverkan med fastighetsägare bedöms vara ett viktigt redskap för att hantera kommunallagens likställighetsprincip samt för att underlätta bedömningar om inkomna förfrågningar om samverkan kring gemensamma dagvattenåtgärder.

Fall 2 Norrköping: Avtal kring ekonomisk kompensation för bortkoppling av takvatten

Fallbeskrivning: För att förbättra reningen av dagvatten samt minska belastningen på ledningssystemet, och därmed risken för källaröversvämningar, implementerade VA-huvudmannen Nodra år 2009 en princip där de erbjuder sina abonnenter reducerad dagvattentaxa då en fastighetsägare kopplar bort sin

dagvattenanslutning från den allmänna va-anläggningen för att i stället ta hand om dagvattnet lokalt. Detta har testats även i andra kommuner, såsom exempelvis i Malmö. Nodra avslutade satsningen 2024 på grund av att få ansökningar hade inkommit samt svårigheter med att mäta effekter av och följa upp bortkopplingarna över tid.

Bild 7. Regntunna för lokalt omhändertagande av dagvatten. Bild från Pexels.com.

Samverkan och ansvarsfördelning: Fallet innebär att VA-huvudmannen nyttjar den befintliga kundrelationen för att ge kunden ett ekonomiskt incitament att implementera anläggning för lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD). I Norrköping erbjöds kunderna en reduktion på upp till 50% av den årliga dagvattentaxan vid bortkoppling. Anläggningen har behövt godkännande av VA-huvudmannen vid ansökan. VA-huvudmannen har bidragit med förslag på möjliga anläggningar samt kommunicerat nyttan av LOD för kommunen.

Avtal: Principen för avgiftsreduktion av dagvattentaxan har reglerats via VA-taxan och de Allmänna Bestämmelserna för brukande av den allmänna Vatten- och Avloppsanläggningen (nuvarande lokala föreskrifter).

Lärdomar: I det aktuella fallet erbjöd VA-huvudmannen kunder en reduktion av dagvattentaxan med upp till 50% av årsavgiften vid bortkoppling, vilket innebär 200-250 kr/år. Under perioden då principen användes inkom endast sju ansökningar. Intervjupersonen beskrev att anledningarna till det låga intresset troligtvis beror på det svaga ekonomiska incitamentet som erbjöds samt för lite kommunikation om erbjudandet från VA-

huvudmannen och kommunen. Intervjupersonen beskrev även principiella svårigheter med att mäta effekter av och följa upp bortkopplingarna över tid. I jämförelse arbetar VA SYD med en modell där de ger en engångsansättning per bortkopplat stuprör i bidrag, vilket ger ett större ekonomiskt incitament för kunder.

Det aktuella fallet rör en specifik samverkansform inom det generella avtalet mellan VA-huvudman och kund. I vilken utsträckning annan samverkan kring gemensamma anläggningar kan rymmas inom denna avtalsform kräver ytterligare forskning.

Fall i Uppsala

Uppsala har tidigare drabbats av översvämningar såsom vid skyfallet 2018, och arbetar bland annat med ett politiskt uppdrag att klimatanpassa Uppsala till år 2040. Kommunen har arbetat med innovativa dagvattenåtgärder en tid och det finns en insikt i att yteffektiva mångfunktionella åtgärder kommer att vara viktiga på många platser i staden. I det pågående arbetet samverkar kommunen med Uppsala Vatten kring dagvatten- och skyfallsåtgärder, bland annat inom ett större innovationsarbete kopplat till testbädd Rosendal, där olika skyfallslösningar har testats. En viktig del i arbetet har även varit att hitta samverkans- och avtalsformer med fastighetsägare kring åtgärder och anläggningar som bidrar med nytta för mer än en part.

Fall 1 Uppsala: Avtal kring skyfallsåtgärd på idrottsanläggning

Fallbeskrivning: En fotbollsplan på Fålhagens IP har sänkts ned i samband med att fastighetsägaren Uppsala Arenor och Fastigheter AB skulle anlägga en ny konstgräsplan. Planen ligger i anslutning till ett bostadsområde med hög risk för översvämningar, och hade pekats ut i strukturplanen som en möjlig fördröjningsyta för skyfallsvatten. Magasinet som bildas samlar upp och fördröjer ytvatten, vilket skyddar infrastruktur och byggnader i området.

Kommunen har beslutat om en modell för kostnadsfördelning där Gata, park, natur har bekostat de extra kostnaderna som uppkom för att sänka fotbollsplanen, medan Uppsala Arenor och Fastigheter AB har bekostat planens ytskikt och rening av massor. Uppsala Arenor och Fastigheter AB sköter driften av anläggningen. För att anläggningen ska bli komplett behövs även ett planerat dagvattenmagasin samt åtgärder i gator för att leda vatten rätt.

Bild 8. Konstgräsplanen på Fålhagens IP som har sänkts. Bild från Uppsala kommun.

Samverkan och ansvarsfördelning: Uppsala kommun hade tidigare pekat ut platsen som en möjlig fördröjningsyta. Kommunen, Uppsala vatten och Uppsala Arenor och Fastigheter AB samverkade i analyser och utformning av anläggningen. Gata, park, natur bekostade huvuddelen av anläggningskostnaden, medan Uppsala Arenor och Fastigheter AB äger anläggningen och bekostar kontinuerlig drift och underhåll.

Avtal: Ett civilrättsligt avtal har uppförts mellan Uppsala kommun och Uppsala Arenor och Fastigheter AB, vilket reglerar ansvar, kostnadsfördelning och drift av anläggningen.

Lärande: Det är viktigt, men svårt, att formulera en entydig princip som klargör vilken (kommunal) aktör som ska bekosta åtgärder och det är möjligt något som behöver bestämmas från fall till fall.

Fall 2 Uppsala: Huvudmannaskap för blå, grön, gråa system

Fallbeskrivning: Uppsala har identifierat behov att få till bevakning av grön infrastruktur jämte behoven att minska belastningen på ledningssystemet, hantera översvämningrisker och rena dagvatten. Kommunen och Uppsala vatten har därför

jobbat med ett koncept för att leda takvatten från fastigheter till kommunala växtbäddar med öppna förstärkningslager. Det konstaterades dock att kommunen behöver agera ytterligare VA-huvudman för att direkt kunna ta emot takvatten från fastighetsägare. Man har därför testat en teknisk lösning som bygger på att VA-huvudmannen brukligt tar emot takvatten vid förbindelsepunkt, vilket via styrbrunnar bräddas till de gröna ytorna.

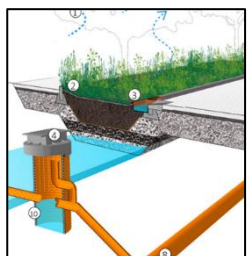

Bild 9. Konceptlösning för blå, grön, gråa system i Uppsala. Bild från Levande Stadsrum - en handbok i Blågröngrå system Version 3.1 (Uppsalas tekniska handbok, Edge).

Samverkan och ansvarsfördelning: Uppsala vatten har i samverkan med Uppsala kommun utvecklat konceptlösningen för det blå, grön, gråa systemet för bevattning och översvämningshantering med ambitionen att göra det till en startprincip för planering, och lösningarna har testats skarpt i Börjetull. Ett liknande system finns sedan tidigare i Rosendal. VA-huvudmannen bekostar och ansvarar för driften av sin del av systemet, det vill säga förbindelsepunkter och traditionellt VA-system, medan kommunen finansierar och ansvarar för driften av serviserna innan styrningsbrunnarna samt för anläggningarna. Då takvattnet leds som vanligt från fastighetsägarens servisledning till Uppsala vattens förbindelsepunkt berör därmed inte lösningarna fastighetsägarnas ansvar.

Avtal: Inga specifika avtal har skrivits mellan aktörerna, men en överenskommelse har gjorts kring principen för

kostnadsfördelning och driftansvar för delarna i de tekniska lösningarna.

Lärdomar: När man testar nya lösningar är det omöjligt att på förhand veta hur de fungerar över tid. Det är därför viktigt att lösningen både utformas så att det blir enkelt att följa upp hur den fungerar och, vid behov, kunna modifiera den. I det aktuella fallet ligger delar av det blå, grön, gråa systemet under gatan, vilket å ena sidan gör det svårare att modifiera, men å andra sidan skapar en stabilitet rörande rådighet över tid. Det är också viktigt att ta ställning till hur ansvaret för drift och underhåll bäst ska fördelas. I det aktuella fallet beskriver intervjupersonerna att kommunen ägde anläggningarna i utgångsläget, men att det redan från början fanns en diskussion om att VA-huvudmannen bör äga dem för att inte hamna i en situation med två VA-huvudmän.

Lärande och slutsatser

Fallstudierna visar att samverkan är möjlig även i de ofta juridiskt komplexa situationerna, förutsatt att parterna är villiga att hitta lösningar som är rättssäkra, transparenta och anpassade till lokala förutsättningar. Bland annat har fall i Göteborg, Norrköping och Uppsala synliggjort hur civilrättsliga avtal kan användas för att reglera ansvar och finansiering, medan fall i Gävle har visat hur användningen av tillägg till hyresavtal kan verka som grund för samverkan. Fallet i Götene visar hur exploateringsavtal kan användas för att möjliggöra gemensamma lösningar.

Gemensamt för fallen är att samverkan ofta sker i gränslandet mellan olika ansvarsnivåer, där det saknas tydliga juridiska ramar. Detta kräver att aktörerna är villiga att tolka lagstiftningen pragmatiskt och att avtalen är tydligt formulerade för att undvika framtida konflikter. Fallstudierna visar också vikten av att tydligt reglera ansvar, rättigheter och kostnadsfördelning i avtal. Dessutom behöver alltid frågan om samverkansformens hållbarhet

över tid, inklusive förmåga att kunna hantera ägarbyten, hanteras. Det är också viktigt att säkerställa att formen är förenlig med gällande lagstiftning och att den är anpassad till lokala förutsättningar. Fallstudierna visar också att juridisk kompetens bör involveras tidigt i processen.

Ytterligare information

Dokumentet har tagits fram inom ramen för projektet Samverkan för en hållbar dagvatten- och skyfallshantering på kvartersmark (SODA). Arbetet har utförts med stöd från Vinnova (Dnr 2023-02734) och Svenskt vatten (Dnr 23-116).

Författare

Erik Glaas (Gävle kommun och Linköpings universitet),
Mattias Hjerpe (Linköpings universitet), Sofie Storbjörk
(Linköpings universitet) och Lars Thell Marklund (RISE)

Kontakt

Erik Glaas, Gävle kommun, erik.glaas@gavle.se

Med finansiering från:

VINNOVA
Sveriges innovationsmyndighet